

СЕКЦІЯ 5.

НАСІННИЦТВО, РИНОК СОРТІВ ТА НАСІННЯ

УДК 631.1:338.43(477)

Захарчук О.В.¹, Ткачик С.О.², Завальнюк О.І.^{3*}

¹Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» НААН, Україна

^{2,3}Український інститут експертизи сортів рослин, Україна

*e-mail: 51381@i.ua

СТАНОВЛЕННЯ НАСІННЕВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ, ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ

Вирощування висококондиційного насіння та садивного матеріалу є важливим фактором розвитку сільського господарства та першоджерелом економічного зростання рослинницької галузі. Сорт є найважливішою складовою інноваційного розвитку сільського господарства. Захист прав селекціонера в ринкових умовах має здійснюватися шляхом законодавчого введення системи збору роялті: відносини між селекційними установами-оригінаторами, власниками сорту та виробниками насіння і садивного матеріалу мають вибудовуватися на основі договорів про розмноження і продаж насіння певних сортів третім особам.

Щорічні обсяги виробництва зерна в Україні на рівні 75–80 млн т реально досягти завдяки підвищенню врожайності основних зернових культур. Важливою складовою у забезпеченні збільшення продуктивності є подальший гармонійний розвиток галузей селекції та насінництва, доведення вітчизняної насінневої продукції до рівня світових стандартів, підвищення її конкурентоспроможності та якнайширшого впровадження в Україні та за її межами.

Незважаючи на відомі економічні труднощі, вдалося зберегти пріоритетність саме вітчизняної селекції для сортів зернових, зернобобових та круп'яних культур. Так, у 2019 р. рівень української селекції по пшениці складає 72 %, ячменю – 58 %. А по таких видах сільськогосподарських культур, як плодово-ягідні та виноград він становить відповідно 85 та 96 %. У середньому по всіх видах рослин рівень української селекції без реєстрованих ліній становить 44 % при загальному їх рості від 890 сортів у 1991 р. до 3880 – у 2019 р.

Для щорічної сівби в межах 15–16 млн га зернових культур необхідно мати від 2,5 до 3,0 млн т насіння нових високопродуктивних сортів і гібридів. За розрахунками це – 1,0–1,2 млн т насіння ярих і 1,5–1,8 млн т

насіння озимих зернових, в т.ч. понад 2 тис. т базового, 500 тис. т базового та 2,0–2,5 млн т сертифікованого насіння.

У найближчій перспективі вирощування та виробництво насінневого матеріалу буде здійснюватися на індустріальній основі. Насамперед, це стосується зернової кукурудзи, соняшнику, озимого та ярого ріпаку, сої та цілого ряду технічних енергоощадних культур. Забезпеченість насінням сільськогосподарських товаровиробників у 2018 році є досить високою. Україна щорічно могла б експортувати до 1,0 млн т насіння зернових культур, що дало б можливість задовольнити внутрішню потребу в насінні і садивному матеріалі та наростити його експорт в зарубіжні країни до 1,5 млрд дол США. На сьогодні, експортні можливості реалізуються на досить низькому рівні: щорічно за кордон поставляється насіння на суму лише від 10 до 20 млн дол США.

Обсяги поставок кукурудзи, яка традиційно домінує в структурі українського експорту, на зарубіжні ринки за 2018 рік у вартісному вимірі становили 9,4 млн дол США, а частка насіння кукурудзи у вітчизняному експорті склала близько 85 %. Основними країнами – споживачами цього виду насінневого матеріалу є країни СНД – Білорусь, Молдова, Грузія та Казахстан. Також було експортовано 93 т насіння гречки у Південну Африку. За 2018 рік продано лише 1799 т насінневої пшениці та 234 т ячменю.

На заваді реалізації експортного потенціалу вітчизняного насінневого матеріалу стоїть низка чинників. З одного боку, це невизнання українських фітосанітарних сертифікатів, яке посилюється неповним приєднанням України до Схем сортової сертифікації Організації економічного співробітництва та розвитку. З іншого – більш низька якість українського насіння порівняно з насінням країн ЄС та США, а також захист внутрішніх насінневих ринків інших країн для входження іноземного, у тому числі й українського насіння.

Імпорт насіння зернових та олійних культур за 2018 рік практично досягнув рівня довоєнних років, це майже 0,5 млрд дол. Найбільше Україна заплатила за насіння соняшнику, майже 260 млн дол США та кукурудзи – 141,6 млн дол США. У 2018 р. за кордоном закуповувалося насіння кукурудзи (35,8 тис. т), соняшнику (29,9 тис. т), ріпаку (9,8 тис. т) та сої (1,6 тис. т). На ці види продукції припадає понад 90 % вітчизняного імпорту.

Проаналізувавши реалізацію насіння науковими установами НААН та НАН України, найбільшими вітчизняними селекційними компаніями, можна зазначити, що у нас досить низький рівень продажу кондиційного сертифікованого насіння. Щорічно науково-дослідні установи НААН реалізують близько 30 тис. т кондиційного насіння, що забезпечує лише 1,5–2 % від загальної потреби у насінні зернових культур. Падають й обсяги виплати роялті по ліцензійних угодах та їх кількість: щорічно науково-дослідні установи НААН України збирають роялті на

суму від 30 до 40 млн грн, або 40 % від їх загального збору селекційними установами України.

Вивчення досвіду охорони прав на інтелектуальну власність передових країн світу переконує, що основою розвитку вітчизняної селекції й насінництва у подальшому має бути запровадження механізму отримання ліцензійних платежів на основі реального відображення використання вартості насіння і садивного матеріалу, їх реєстрація незалежним органом обліку, нагляд та контроль, а також підтримка національної селекції за рахунок використання селекційних платежів за Farm Saved Seed (насіння для власних потреб), що використовуються нині товаровиробниками без погодження із селекціонерами.

Насінництво в Україні у перспективі має розвиватися по ринковому шляху за умов створення і функціонування цивілізованого, прозорого, регульованого державою ринкового обігу насіння і садивного матеріалу та захисту інтелектуальних прав селекціонера й селекційних установ. Для цього необхідно:

- удосконалити правові норми та аспекти сплати роялті в Україні враховуючи досвід їх використання у країнах ЄС та інших передових країнах світу;

- впровадити систему сплати селекційних платежів FSS у разі використання сорту, що охороняється, власником господарства володільцю патенту. Передбачити, що винагорода за використання FSS повинна бути нижчою від тієї, що сплачується згідно з ліцензійною угодою за розмноження того ж сорту в тому ж регіоні, але не менше 50 % від сплати за ліцензійною угодою, якщо інше не передбачено договором;

- підвищити роль професійних громадських організацій України в частині реєстрації ліцензійних угод та виплат роялті, а також контролю, реєстрації та введення бази насінневих й товарних посівів у розрізі сортів та гібридів;

- визначити державний орган або громадську організацію, які б здійснювали збір інформації про сплату роялті та виплат FSS.

Подальший розвиток агропромислового комплексу значною мірою залежить від селекції та сортооновлення, створення національної системи насінництва, здатної забезпечити повне використання наявного генетичного потенціалу сортів й потреби сільськогосподарських виробників у високоякісному посівному матеріалі.